

Nr 107

Av herr Ewerlöf m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Försvarets forskningsanstalt: Viss forskningsverksamhet.

Uppriktigheten i Sveriges vilja till fred kan helt enkelt inte på allvar ifrågasättas — av någon. Vi har i handling visat vår beredvillighet att efter måttet av våra möjligheter medverka till allmän avspänning i världen och till att en nedrustning som inbegriper alla slag av militära maktmedel genomföres under betryggande kontroll och icke kan utnyttjas av världspolitikkens aggressiva krafter till en förskjutning av styrkeförhållandet till egen fördel. Försämringen av vår försvarsförmåga skulle därför på intet sätt bidra till allmän avspänning utan i stället än ytterligare minska gehöret för våra synpunkter och öka instabiliteten i vår del av världen. De svårösta och akuta tysklandsfrågorna gör denna till en av världspolitikens brännpunkter.

Att i förhoppning om en snar internationell utjämning reducera vårt försvars verkningsförmåga eller ej tillföra det nödvändiga förstärkningar skulle vara att ta risker, som det inte kan vara rimligt eller tillåtet att ikläda ett litet folk, som lever vid gränslinjen mellan stormakts-sfärerna. Oavsett våra egna önskningar måste vi räkna med en bestående internationell spänning. Vi måste upprätthålla ett så starkt försvar som detta anvisar oss — därom råder enighet mellan riksdagens demokratiska partier. Syftet med detta är alltså i första hand att stärka de fredsbevarande krafterna och därmed — i den mån det är möjligt — söka skapa garantier för både vårt land och andra mot att bli indragna i krig. Om detta icke lyckas och kriget trots allt kommer, skall vårt försvar kunna bjuda så segt motstånd, att de stora demokratierna hinner verksamt ingripa, innan avsevärda delar av vårt land lagts under ockupation eller vi tvingats ge upp motståndet.

Vårt försvar bör byggas upp så, att det ges avvärjande, hindrande och skyddande förmåga mot angripande stridskrafter. Dessa defensiva principer tillgodoser bäst såväl det fredsbevarande syftet som förmågan att motstå angrepp. De kan anpassas efter våra begränsade resurser inom alliansfrihetens ram. Den fredsbevarande och regionalt avskräckande effekten bör alltså eftersträvas genom en stark men defensiv beväpning.

På grundval av utredningar, som utförts av de militära myndigheterna, har de fyra demokratiska partierna vid 1958 års B-riksdag enats om en ekonomisk ram för det militära försvaret och riktlinjer för hur krigsmakten bör utvecklas under de närmaste åren.

Ett framträdande drag i dessa riktlinjer är, att krigsmaktens kvalitet

gentemot sannolika angripare måste upprätthållas, vilket bl. a. har tagit sig uttryck i att den ekonomiska ramen tillåtes stiga med 2 1/2 % per år för att ge utrymme för den tekniska utvecklingen och anskaffning av moderna vapen. Sambandet målsättning—resurser har klart kommit till uttryck i flera sammanhang.

Redan under förberedelserna till den försvarsplanering, som nu gäller, framstod det som den ojämförligt viktigaste åtgärden för att stärka försvarseffekten att ett taktiskt atomvapen så snart ske kunde anskaffas. Principbeslutet i fråga uppskötts emellertid efter överenskommelse enär detta av speciella skäl icke behövde försena en lösning. De olika meningsriktningarna förbehöll sig emellertid rätt att utan uppskov få deklarerat sin principiella ståndpunkt.

Det må erinras om att enigheten i försvarsfrågan fotades på studier av den målsättning, som olika försvarsalternativ möjliggjorde. Den samlade försvarseffekt som kunde åstadkommas inom det antagna utredningsalternativet — alternativ Adam — förutsatte enligt de grundläggande militära utredningarna att atomvapen skulle tillföras den svenska krigsmakten.

Utvecklingen av nya kärnvapen fortsätter i de stora länderna. Det är påtagligt, att kärnladdningarna alltmer differentieras efter de syften de avses tjäna. Å ena sidan läggs i båda stormaktsblocken enorma ansträngningar ned på att fullkomna vätevapnet — maktbalansens jämviktsskapande och för strategiskt bruk avsedda terrorvapen. Å den andra framtages undan för undan olika typer av lätta laddningar — ett ur användningens och användbarhetens synpunkt alldeles annorlunda maktmedel. Dessa taktiska atomladdningar kan utnyttjas i stället för vanliga sprängladdningar i bomber, robotar, raketar, artilleripjäser och andra stridsmedel. Därigenom blir vapenbärare för taktiska atomladdningar alltmer en integrerande — och konventionell — del i utrustningen i moderna krigsmakter även i de lägre och lägsta förbanden. Alla stater som är anslutna till stormaktsblocken disponerar eller har garanterats stöd med detta slags vapen om de angripes. Med flyg och robotar kan sådant stöd ges omgående, eftersom gemensam utbildning m. m. ägt rum. I många fall har småstaterna redan i fred också tilldelats vapenbärare, som kan användas för atomladdningar. I en konflikt-situation kan laddningar till dessa snabbt tillföras. Det är alltså endast några utanför allianserna stående mindre stater i Europa, som icke med säkerhet kan räkna på atomladdningar och vapenbärare till dem vid angrepp. Dit hör Sverige och Schweiz.

Den schweiziska regeringen har i princip uttalat sig för anskaffning av atomvapen och undersöker möjligheterna därtill. Ej få av de politiska och militära förhållanden som gör det ofrånkomligt att anskaffa atomvapen är likartade för Schweiz och Sverige.

Pågående stormaktsförhandlingar om nedrustningsåtgärder i fråga om bland annat kärnvapen synes knappast ha lämnat sitt propagandistiska inledningsskede. Icke ens om inställandet av fortsatta prov med kärnvapen förefaller just nu någon bindande överenskommelse inom överskådlig tid

trolig. Men även om en sådan skulle kunna träffas, måste den för att få någon verklig avspänningseffekt fullföljas i långt svårare förhandlingar. De måste gälla kontrollerad allmän nedrustning, förbud mot användning och förbud mot ytterligare produktion av kärnvapen. Det lär nog få anses ytterst tveksamt om verkligt bindande överenskommelser i dessa avseenden över huvud är möjliga att uppnå. Det mest sannolika torde vara serier av segslitna, ibland avbrutna, ibland återupptagna förhandlingar under en följd av år, ackompanjerade av politiska och propagandamässiga framstötter. Det kan inte vara rimligt, att vi under obestämd tid skulle avstå från nödvändiga försvarsförstärkningar därför att internationella förhandlingar pågår som möjligen kan leda till överenskommelser, vilka till äventyrs kan komma att innefatta begränsningar i rätten att tillverka de vapen vi nu behöver. Det kan ingalunda tagas för givet att eventuella internationella överenskommelser i kärnvapenfrågan också kommer att inbegripa det numera konventionella, taktiska atomvapnet. Men — även om så skulle inträffa — torde icke någon av de nu förhandlande parterna kunna hysa någon tvekan om att vi kommer att rätta oss efter de överenskommelser, som eventuellt kan träffas. Ett svenskt principbeslut nu kan alltså icke anses komplicera den internationella förhandlingssituationen, särskilt icke som var och en vet att avsevärd tid måste förflyta mellan den stund då vi fattar vårt beslut och den då de svenska taktiska atomladdningarna existerar i sinnevärlden.

En eventuell överenskommelse om förbud mot fortsatta prov med kärnvapen skulle inte undanröja riskerna för att atomvapen kommer att användas i krig. Först om också frågorna om inställande av fortsatt tillverkning, förstöring av befintliga lager samt upprättandet av ett effektivt kontrollsystem för allt detta kan lösas, kan riskerna anses väsentligt reducerade. Utsikterna härtill torde böra bedömas som utomordentligt små. Härtill kommer att de flesta internationella överenskommelser av detta slag visat sig bräckliga just i den stund då påfrestningarna kommer. I den mån de fortsatt att fungera även i mycket tillspetsade situationer har detta väsentligen berott på de faktiska möjligheter till vedergällning vid avtalsbrott, som förelegat. Atomtekniken som sådan har kommit för att stanna. Möjligheterna att — under alla förhållanden i fråga om taktiskt användbara laddningar — snabbt kasta om från civil till militär användbarhet ökar påtagligt. Därför kommer kärnvapen att förbli en militärpolitisk faktor, som man alltid kommer att få räkna med.

Även om man teoretiskt kan tänka sig att kompensera brist på taktiska atomvapen med stridskrafter utan sådana, är detta praktiskt omöjligt framför allt på grund av atomvapnets inflytande på själva taktiken. Om vi icke disponerar atomvapen måste vi nämligen — vare sig angriparen tidigare använt atomvapen eller ej — uppträda på sådant sätt, att vi inte utsättes för avgörande förluster vid en möjlig fientlig atomvapeninsats. Angriparen kan däremot alltid uppträda med samlade styrkor eftersom han ju då icke riskerar motstånd med atomvapen. Därmed försämras vår försvarsekonomi på ett alldeles avgörande sätt. Vi måste vara beredda att möta koncentrerade

stötat, insatta för att vinna snabb överlägsenhet över en väldig yta. Det är otänkbart att söka kompensera denna underlägsenhet med underlägsna vapen. Dessa kräver för sin betjäning många människor. Riskerna för förödande förluster i människoliv skulle bli så stora att ingen kan vara beredd att ta ansvaret härför. En lämplig avvägning mellan olika vapensystem inklusive atomvapen är alltså förutsättningen för den motståndsförmåga vi måste ha för att det svenska försvaret skall få full fredsbevarande effekt.

Det har sagts, att innehav av atomladdningar för försvarsvapen inte skulle ge försvaret något väsentligt tillskott, eftersom motståndaren i alla fall skulle kunna sätta in tusenfalt starkare laddningar mot oss. Därmed avses de mycket kraftiga väte- eller atomladdningar, som förs av stormakternas strategiska luftstridskrafter (flyg och större robotar).

Det är emellertid för vår del först en fråga om att öka vår effekt så, att en potentiell angripare inte kan slå ned oss mycket snabbt enbart därför, att hans styrkor har kärnladdningar i sin reguljära utrustning, under det att vi endast har vanliga sprängladdningar i vår. Härigenom ökar vi uppenbarligen också våra utsikter att förmå en angripare att avstå, därför att de sannolika förlusterna i hans stridskrafter till lands, till sjöss och i luften av honom kan beräknas bli så stora, att de ej står i rimlig proportion till de fördelar, som han kan uppnå genom ett angrepp på Sverige.

Att en stormakt — som har taktiska atomvapen — bara därför att vi också har sådana skulle tillgripa vätebomber mot Sverige och riskera ett terrorkrig av globala dimensioner förefaller ytterst osannolikt.

I ett skärpt läge, då den internationella spänningen kan utlösa ett storkrig, måste det ju vara de två stora rivaliserande makternas primära och allt överskuggande mål att mycket snabbt kunna vinna övertaget — primärt över den starkaste motståndaren. Från honom kommer riskerna för kontrastötat med förödande verkan på den egna krigspotentialen. Därför måste alltid de kraftigaste resurserna sparas och hållas i högsta beredskap för den avgörande insatsen. I en sådan kraftmätning måste båda makterna räkna med oerhörda förluster, vilket i sin tur gör det än mer angeläget att inte splittra resurserna mot småstater, som har mindre betydelse för det stora avgörandet. Eftersom vårt territorium inte kan vara av avgörande betydelse för någondera av de två stormakterna, har vi utsikter att inte bli indragna i ett storkrigs inledningsskede. Detta är ju huvudförutsättningen för vår alliansfria politik. Måste vi räkna med att automatiskt bli indragna i ett storkrig redan från dess första dag, är denna politik omöjlig.

Trots allt kan vi inte helt utesluta möjligheten att en angripare använder vätevapen mot oss. Ett beslut därom föranledes emellertid då av helt andra bevekelsegrunder än av hänsyn till typen av vår vapenutrustning. Vi blir ingen stormakt därför att vi har ett taktiskt atomvapen. Vi kommer att få vidkännas stora förluster vid ett terroranfall. Men däremot kan en angripare med en eller annan vätebomb inte sätta alla våra vapenbärare för atomladdningar ur spel. Våra flygplan och robotar kan spridas ut över baser i hela

vårt vidsträckta land och därigenom undandragas verkningar av anfallen. Detta kalkylerar angriparen med.

Den vapentekniska utvecklingen har redan lett till så stora försvarskostnader, att organisationens kvantitet inte kunnat upprätthållas. Antalet brigader, fartyg och flygplan måste minskas för att kvaliteten skall kunna upprätthållas. Denna utveckling fortsätter i accelererat tempo.

Desto mera angeläget är det att största möjliga effekt kan uppnås med den organisation, som kan bibehållas. Dess resurser måste till det yttersta utnyttjas. Varje enhet måste få så stor slagkraft som möjligt är. Varje försvarsmiljon måste ge full utdelning — försvarseffekt. Av de totala resurserna kräver ett taktiskt atomvapen en förhållandevis blygsam del. Atomvapnet är ekonomiskt och mer än så. Det är en förutsättning för ekonomi med försvarsanslagen och för ett försvar, som håller tills hjälp hunnit anlända, som sparar människoliv.

De behövliga förutsättningarna för ett principbeslut nu föreligger enligt vår mening. Ytterligare uppskov kan icke tillföra några omständigheter av saklig betydelse för bedömningarna. De internationellt motiverade skälen för fortsatt uppskov lider av den avgörande svagheten, att de icke ens tillnärmelsevis kunnat precisera någon tidpunkt, då vår handlingsfrihet skulle vara återställd. De är skäl för ett alldeles obestämt och obegränsat uppskov i en svensk livsfråga och saknar enligt vår uppfattning realism i sitt underlag.

Möjligheterna att skjuta undan avgörandet utan att detta leder till icke godtagbara konsekvenser är mycket begränsade men ej alldeles obefintliga. Beslut måste dock fattas i sådan tid att den fortsatta försvarsplaneringen ej omöjliggöres. Detta torde innebära att principståndpunkt måste vara tagen före nästa års utgång.

Initiativ i en principfråga av detta slag bör helst tagas på ett sådant sätt att så många som möjligt känner sig delaktiga i det. Önskvärldheten härav förringar icke regeringens ansvar men understryker att även utanför denna stående måste göra sig redo att ta definitiv ställning.

Vi medger att möjlighet föreligger till något ytterligare uppskov och föreslår därför ej att principbeslut om det svenska försvarets utrustande med taktiska atomvapen fattas nu.

Av avgörande betydelse — oavsett ståndpunkten i principfrågan — måste emellertid vara att de svenska statsmakterna i beslutets stund har handlingsfrihet i praktiken — att ett beslut utan andra dröjsmål än dem som måste anses absolut ofrånkomliga kan omsättas i handling så, att vårt försvars svaghetsperiod blir så kort som möjlig. Utifrån denna förutsättning har överbefälhavaren — under uttryckligt framhållande av att detta icke föregriper ett principbeslut — föreslagit anslag för forskning i syfte att vetenskapligt och tekniskt förbereda framtagandet av ett svenskt taktiskt atomvapen samt att skaffa säkrare underlag för beräkningen av tillverkningskostnaderna för ett sådant.

Ytterligare förskjutningar i forskningsprogrammet medför oundvikligen förseningar i den framtida anskaffningen. De försämrar förutsättningarna för ett slutligt ståndpunktstagande. Vi förlorar tid och riskerar att förlora personella kapaciteter. Omfattningen av den felinvestering det skulle vara, om forskningen nu sattes i gång och därefter måste avbrytas därför att statsmakterna av något skäl beslöt sig för den relativa nedrustning som ett nej till ett taktiskt atomvapen innebär, är i förhållande till våra totala försvarskostnader så ringa, att denna omständighet ej kan tillmätas avgörande vikt.

Initialkostnaden är ej fullt tre miljoner kronor. Beloppet kan i sin helhet genom mindre förskjutningar inpassas inom den framlagda försvarsbudgetens totalram. Detsamma gäller undan för undan tillkommande nya utgifter för denna verksamhet. Också de måste rymmas inom de ramar för försvarsutgifterna för kommande budgetår om vilka enighet råder.

Alltså!

Inget principbeslut nu om taktiskt atomvapen. Men beslut om forskning, som ger handlingsfrihet och reellt underlag för ett beslut inom en näraliggande framtid.

Från de utgångspunkterna hemställer vi,

att riksdagen måtte besluta att under anslaget för *Försvarets Forskningsanstalt: Viss forskningsverksamhet* upptages ett med 2 800 000 kronor förhöjt belopp, varvid dock skall iakttas att den sammanlagda utgiftsramen under IV:e huvudtiteln skall förbli oförändrad.

Stockholm den 27 januari 1959

Ebon Andersson

Erik Hagberg

Carl Eskilsson

E. Birke

K. G. Ewerlöf

Ragn. Bergh

Axel Mannerskantz